

СРБИЈА У МОДЕРНИЗАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА XX ВЕКА, Београд, 1994. (стр. 452)

У издању Института за новију историју Србије, у Београду је крајем 1994. године објављена књига "Србија у модернизацијским процесима XX века", приређена за потребе научног скупа који је под истим називом одржан у Библиотеци града Београда од 19. - 21. септембра 1994. године.

Књига која је посвећена преминулом професору Филозофског факултета у Београду, Бранку Петрановићу, садржи радове 37 аутора и подељена је у три поглавља, у којима се налазе научни радови који обрађују поједине аспекте модернизације: утицај страног фактора на модернизацију, однос политичких странака и модернизације, култура и модернизација.

Аутори чланака у првом поглављу књиге "Поглед на епоху", настојали су да са аспекта модернизације сагледају бурну епоху која је започела стварањем, а завршила се распадом југословенске државе. У раду: "Модернизација у условима национално нестабилног друштва (југословенско и српско искуство)", (17-35), Бранко Петрановић је покушао да утврди колико је национализам у Југославији утицао на успоравање модернизацијских процеса у "првој и другој" Југославији, превасходно у сфери друштвено политичког и економског система. По Петрановићу, највеће препреке у модернизацији југословенског друштва представљале су националне противречности које су се рефлектовале у свим сферама друштва. Аутор одбацује све оне нихилистичке тезе у југословенској историографији које су порицале сваки смисао југословенске заједнице, истичући да модел "демократске федерације" није стигао да доживи историјску верификацију. Осврћући се на решење српског националног питања које се у

пуној мери и веома болно отворило сецесијом Хрватске и БиХ, и бранећи право српског народа на самоодбрану, аутор пољемнше са екстремним концепцијама решавања српског питања (националистичком и пацифистичко космополитском). Петрановић сматра да је српско национално питање неодвојиво од демократске трансформације целокупног друштва.

Аутор текста "Модернизацијски процеси у Србији у XX веку", (35-58), др Мира Богдановић је са социолошког становишта применила моделе развијене у теоријама модернизације на југословенски случај, износећи тезу да су обе модернизације, и капиталистичка и социјалистичка, пропале због националних противречности.

Капиталистичку модернизацију (од 1918. до 1945. године), обележило је одсуство озбиљне концепције модернизације и индустријализације земље. У периоду друге, социјалистичке модернизације, (до средине шездесетих година) тај процес је био тесно повезан са националним питањем. Проблеме југословенског друштва шездесетих година могла је, по аутору, да реши само "либерална струја у СК Србије", и то радикалним реформама у економској и социјалној сфери. Такви ставови, испроводирали су традиционалистичке и конзервативне снаге у СК да уз Титову асистенцију одстране либерале из јавног и политичког живота. Аутор закључује да су процеси који су уследили били погубни за југословенску државу, а манифестовали су се кроз процесе: децентрализације савезне државе, експлозије национализма и сепатизма.

Др Владимир Цветковић у прилогу "Усуд модернитета", се бавио дефиницијом појма модерности, пратећи његову генезу на Западу, али и анализирајући ток модернизације у Србији.

У прилогу "Револуција и модернизација" (69-74), др Славољуб Цветковић прати друштвено-револуционарни покрет тј. револуцију од настанка идеје социјализма и социјалреволуционарног покрета Светозара Марковића, преко првих покушаја модернизације српског друштва, закључно са резултатима социјалистичке револуције у Југославији и њеним последицама. Цветковић исцрпно анализира ставове КПЈ око државног уређења Југославије. Тако, на пример, 1937. године југословенски

комунисти одбацују идеју светске револуције, али не одустајући од принципа самоопредељења народа до отцепљења. Априлски рат и слом Краљевине Југославије утичу да КПЈ развије нову концепцију револуције као национални отпор фашизму и националнослободилачку борбу против агресора. Рат у Југославији је, по Цветковићу, имао карактер ослободилачке борбе и народне револуције са примесам верског и грађанског рата, у коме је дошло до промене политичког система, државног уређења, својинске и друштвене трансформације. Аутор прати развој послератног југословенског друштва од усвајања првог петогодишњег плана 1947. године до средине осамдесетих година, истичући огромне резултате постигнуте у том раздобљу. На крају занимљив је Цветковићев став да је свесно избегао да говори о времену избијања револуције, јер би то аутоматски покренуло и питање њеног краја.

У оквиру другог поглавља књиге "Од појединачног ка целини", обрађени су различити аспекти модернизације. Радове из области економске историје презентовали су: др Даница Милић, "Монетарно кредитни систем у привреди Србије почетком XX века" (79-91), др Милутин Фолић, "Модернизација економско-друштвених процеса на Косову и Метохији у прве две деценије XX века", (91-101), др Момчило Илић, "Ситно поседништво као кочница економске модернизације Србије у првој половини XX века" (101-113), др Живота Ђорђевић, "Земљишни минимум и земљишни максимум као ограничења развоја Србије у 'ново доба'" (113-123), др Смиљана Ђуровић, "Индустријализација Србије-легитимитет за модерни свет XX века" (123-143), др Драган Алексић, "Међународни привредни положај Југославије пред други светски рат" (123-143), др Жарко Јовановић, "Пољопривреда Србије у рату 1941-1945." (143-151), и др Вера Гудац, "Политика КПЈ 1945-1953 као фактор блокирања модернизацијских процеса на селу" (151-161). У раду који је са становништва економске историје основа за постављену тему, С. Ђуровић анализира историјске структуре Србије на прагу двадесетог века са становишта конвенције о индустријализацији као модернизацији живота људи. По аутору, интеграција у европске токове модернизације јавља се у Србији после Берлинског конгреса 1878. године. Што се тиче индустријске револуције, она је

у Србији почела после царинског рата са Аустро-Угарском 1906-1911. године. Услови за бржу индустријализацију јавили су се после балканских ратова, са ширењем тржишта и сировинске базе, што је унапредило економску позицију Србије на Балкану. Први светски рат је оставио такође крупне последице на модернизацију Србије. Дошло је до тоталног разарања привредних капацитета и великих људских жртава, те је стога друга деценија овог века прошла, углавном, у обнови привредног живота. Позитивно је на привредни развој Србије утицала интеграција историјског простора српског народа у велики државни простор Краљевине СХС и потоње Југославије која ће све до 1991. по Ђуровићевој, остати као јединствена државна територија, највећа државна интеграција модерног типа на Балкану и југоистоку Европе.

У оквиру теме "Информатика", представљен је текст Николе Марковића "Допринос информатике процесима модернизације у Србији" (163-171). Тематски блок "Држава", доноси текстове др Стевана Лилића, "Концептуалне претпоставке модернизације државе" (173-181), и др Драгољуба Петровића, "Државноправни положај Србије крајем XX века" (181-191).

Рад др Љубодрага Димића, "Културна политика и модернизација југословенског друштва 1918-1941" (193-211), објављен је у оквиру теме о култури. Аутор заступа тезу да културна политика није успела да постане одлучујући фактор културног и друштвеног развоја Југославије због њене недовољне осмишљености и слабе организованости, али и услед материјалне необезбеђености и велике идеологизације.

Текст "Савремена антинаучност-модернизација Србије" (211-216), др Ђорђа Станковића говори о савременом покрету контракултуре на Западу и антисцијентизму као и о историјским претпоставкама проучавања антинаучности и перспективи модернизације Србије.

У занимљивој анализи "Образовање као чинилац модернизације Србије у XIX веку: (217-232), др Љубинка Трговчевић износи тезу да је наслеђена заосталост, слабо развијена привреда, младо становништво условило да се процес модернизације у образовању Србије од седамдесетих година прошлог

века одвијао успорено, тј. била је присутна тзв. делимична модернизација.

У оквиру пете теме "Елита и модернизација", објављен је рад др Латинке Перовић, "Политичка елита и модернизација у првој деценији независности српске државе" (235-245). Перовићева истиче да у оквиру малобројне српске елите, која се у другој половини 19. века школовала на Западу, долази до дубоке поделе око основног питања: какав став заузети према Европи. Први блок чинили су либерали и напредњаци, а други, радикали. Био је то сукоб модерности и патријархалности, две главне историјске тенденције у развоју српског друштва, при чему се на тај сукоб у српској историографији гледало искључиво са позиције радикала као победника. Разлике су посебно долазиле до изражаја око става према држави, друштву и спољнополитичкој оријентацији српске државе. Док су радикали били за рестаурацију традиционалних установа српског друштва: задруге, општине, самоуправе и чвршће повезивање са словенским светом, либерали и напредњаци су тежили да европеизирају Србију. Она посебно истиче значај закона који су донети за владе Милана Пироћанца (1880-1883): Закони о слободи штампе, збора, удруживања, судској независности, што је допринело процесу модернизације Србије. Суштина сукоба, по Л. Перовић, била је у страху да би страни капитал могао да земљу учини економски, али и цивилизацијски зависном од Запада, што би значило издају Словенства.

На тему "Спољна политика", прилоге су дали др Милан Ристовић "Рат, модернизација и индустријализација југоисточне Европе" (261-270), и др Љиљана Алексић Пејковић, "Нови курс у спољној политици Србије почетком XX века" (249-260).

У оквиру седме теме "Институције, организације, личности", објављени су радови: др Рајка Суџума, "Социјално осигурање у Србији у XX веку" (273-289), Милице Миленковић, "Радничке социјалне установе у Србији-Међународна организација рада и процес модернизације радничког законодавства у Југославији и Србији 1918-1921" (289-297), мр Косте Николића, "Радничка левница у Србији 1903-1921" (309-317), мр Гордане Кривокапић-Јовић, "Социјална структура Народне радикалне странке (1918-1929)" (317-333), мр Олге Поповић Обрадовић, "Политичке

странке и избори у Краљевини Србији 1903-1914. Прилог историји страначког плурализма” (333-349), Бранке Прпе Јовановић, ”Процес модернизације и положај жене у Србији током XIX и прве половине XX века” (361-367), др Радмиле Радић, ”Утицај развоја Српске православне цркве на модернизацијске процесе у Србији и Југославији” (349-355), др Ивана Чоловића, ”Скерлић и српски политички митови” (367-377), др Милета Бјелајца, ”Војска као фактор модернизације” (355-366), и др Надежде Јовановић, ”Драгољуб Јовановић о демократији као основном услову друштвеног прогреса” (377-387).

Последња, осма тема, посвећена је питању етничких односа и процеса модернизације. У тексту ”Истине и заблуде о националној дискриминацији Срба” (389-393), др Љубомир Маџар, статистичком анализом оспорио је заблуде у нашој јавности да је распад СФРЈ највише погодио српски народ у смислу његове поделе у неколико ”туђих” држава, истичући да су се и остали народи Југославије нашли у сличној ситуацији. Елаборирајући тему ”Србија између прошлости и будућности” (393-404), др Душан Јањић говори о кризи идентитета нације и државе, узимајући за пример Србију.

Треће, последње поглавље у књизи ”Теорија модернизације и модели истраживања”, садржи радове др Марије Обрадовић, ”Теорија модернизације и модели развоја” (407-423), др Слободана Бранковића, ”Модернизам и историја” (425-433), и мр Пеђе Марковића, ”Теорија модернизације и њена примена на међуратну Југославију и Београд” (435-446).

Ова књига, која је, у ствари, зборник прилога наших еминентних историчара, филозофа и правника, представља покушај да се уоче основне карактеристике модернизацијског процеса у Србији, у веку у коме живимо. За све оне будуће истраживаче које се осмеле да крену у проучавање сложене проблематике као што је модернизација, ова књига биће веома корисна и незаобилазна литература.

Александар Ристићовић